

A dark, atmospheric reproduction of Leonardo da Vinci's 'Vitruvian Man' is the background of the cover. The figure is shown from the waist up, with his right arm raised and index finger pointing upwards. The lighting is dramatic, highlighting the contours of his body against a black background.

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ
ΚΟΡΤΩ

ΤΟ ΜΥΣΤΙΚΟ
ΤΟΥ ΛΕΟΝΑΡΝΤΟ

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ



ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ ΚΟΡΤΩ

Το μυστικό του Λεονάρντο

μυθιστόρημα



Θέση υπογραφής δικαιούχου δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας
εφόσον αυτή προβλέπεται από τη σύμβαση

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως άνευ γραπτής αδείας του εκδότη η κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Εκδόσεις Πατάκη – Σύγχρονη ελληνική λογοτεχνία
Πεζογραφία – 460

Αύγουστος Κορτώ, *Το μυστικό του Λεονάρντο*

Υπεύθυνος έκδοσης: Κώστας Γιαννόπουλος

Επιμέλεια – Διόρθωση: Αρετή Μπουκάλα

Σελιδοποίηση: Κωνσταντίνος Καπένης

Φιλμ – Μοντάζ: Μαρία Ποινιού-Ρένεση

Copyright© Σ. Πατάκης Α.Ε.Ε.Δ.Ε. (Εκδόσεις Πατάκη)

και Αύγουστος Κορτώ, Αθήνα, 2019

Πρώτη έκδοση από τις Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα,

Απρίλιος 2019

Κ.Ε.Τ. Γ377 Κ.Ε.Π. 200/19

ISBN 978-960-16-8307-2



ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΔΑΡΗ (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ) 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ,

ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 801.100.2665, 210.52.05.600, ΦΑΞ: 210.36.50.069

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078

ΥΠΟΚ/ΜΑ: ΚΟΡΙΓΤΣΑΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ – ΠΕΡΙΟΧΗ Β' ΚΤΕΟ), 57009 ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ,

ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, 2310.75.51.75, ΦΑΞ: 2310.70.63.55

Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

Στο Κουτάβι – για την ατελείωτη ομορφιά

Το Εγώ δεν είναι αφέντης του σπιτιού του.

Ζίγκμουντ Φρόυντ

Πέθανα πρώτη φορά στα πέντε μου χρόνια.

Όχι, δεν έχει θολώσει ακόμα ολότελα το γέρικο μυαλό μου.

Μα πώς αλλιώς να πεις, αν όχι θάνατο, εκείνη τη στιγμή – όταν αυτό που κάποτε αγάπησες αθώα, χωρίς ποτέ να σκεφτείς πως θέλει το κακό σου, γίνεται ξάφνου κάτι που μισείς; Πώς αλλιώς να περιγράψεις αυτή την προδοσία της καρδιάς, ίδια με τη στιγμή που χτυπάει για τελευταία φορά κι έπειτα παύει;

Έζησα κι άλλους, μικρότερους θανάτους, φυσικά – όπως όλοι. Μα καθώς ήταν α ξεχωριστοι απ' τον έρωτα που τους προκάλεσε, τους έχω συγχωρέσει, τους έχω πια σχεδόν ξεχάσει: δεν με πονέσαν τόσο, και η προδοσία τους ήτανε μια αφέλεια, μια πλάνη της καρδιάς που από το πρώτο βλέμμα, το πρώτο άγγιγμα, ήτανε κιόλας προδομένη.

Αλλά το Κάστρο, το Κάστρο... Η θύμησή του ακόμα με πονάει. Ενώ δεν είμαι αχάριστος, και ξέρω πως μου χαρίστηκε μια ζωή σαν όνειρο γλυκό μέσα στην

τόση δυστυχία του κόσμου, υπάρχει κάτι ακόμα που ζητώ, παρακαλώντας σιωπηλά απ' το κρεβάτι όπου σύντομα θ' ανταμώσω τον μεγάλο θάνατο.

Σχεδόν μιλώ στον ίδιο: Μη με πονέσεις τόσο.

Δεν ήταν καν σωστό κάστρο, παρά μια πόλη, μια μικροσκοπική πολίχνη ζωσμένη από τείχη, χτισμένη στην κορφή ενός απ' τους τόσους λόφους της Τοσκάνης. Όμως στα αθώα μάτια των χωριατόπουλων του Ανκιάνο φάνταζε ανώτερο κι απ' τα παραμύθια που ιστορούσαν οι γονείς – ένα υπέρλαμπρο, απόρθητο, απόκοσμο σχεδόν καστέλο, που δέσποζε επιβλητικό σαν να 'χε τα θεμέλιά του σ' ένα σύννεφο.

Είχε πολλά ονόματα το Κάστρο πέρα απ' το αληθινό του, όλα γεννημένα από έχθαμβη άγνοια: κάποια παιδιά το λέγαν *Ντουεμίλια*, απ' την απόσταση που έπρεπε να διανύσεις για να φτάσεις στους πρόποδες του λόφου· άλλα πάλι το αποκαλούσαν *Αλτίσιμα* απ' το *αλτίσιμα τσιτά* – «υψηλότερη πόλη», μιας κι όταν έχεις αντικρίσει μονάχα ένα βουνό στη ζωή σου, αυτό είναι το πιο ψηλό για σένα. Για μένα όμως ήταν πάντοτε το Κάστρο.

Οι άνθρωποι που ζούσαν εκεί ψηλά, πίσω απ' τα θεόρατα τείχη, ήταν εξίσου αδιανόητοι με το ίδιο το Κάστρο. Ακόμα κι οι ταξιδιώτες που το επισκέπτονταν – μοναχικοί διαβάτες, άμαξες με επίσημη συνοδεία και ταπεινά κάρρα προμηθευτών– έμοιαζαν

να μετέχουν στη μαγεία του και πάντα, στο πέρασμά τους, μάζευαν ένα τσούρμο παιδιών που έτρεχαν να προφτάσουν τα άλογα, άλλα φωνάζοντας τ' όνομά τους στους αδιάφορους αμαξάδες, άλλα απλώνοντας το χέρι για ελεημοσύνη και κάποια, πιο θαρραλέα, παρακαλώντας τους εκλεκτούς αυτούς επισκέπτες –εκλεκτοί στο μυαλό μας ακόμα κι όταν ήταν ντυμένοι φτωχικά σαν εμάς, σέρνοντας πίσω τους ένα φορτίο άχυρα– να τα πάρουν μαζί τους στο Κάστρο. Μα όπως κανείς τους δεν έδινε σημασία στο χωριουδάκι μας –χτισμένο τόσο κοντά στον λόφο που δεν είχε νόημα να σταθούν να ξεαποστάσουν τη στιγμή που είχαν φτάσει σχεδόν στον προορισμό τους–, έτσι κι οι παιδικές κραυγές και ικεσίες έμεναν αναπάντητες, πέρα από παγερές ματιές κι απειλητικές κουβέντες.

Όλα αυτά –το κυνήγι πίσω απ' τις άμαξες, το ποδοβολητό της ξυπολυταρίας στο χώμα, τις φωνές– είναι μνήμες απ' τα πιο τρυφερά μου χρόνια, όταν ακόμα το περπάτημα ήταν μια τέχνη που είχα δαμάσει μόλις. Ξέρω πως ακούγεται απίστευτο, μα καταπώς λένε οι άνθρωποι που εδώ και μια ζωή με περιβάλλουν με τον θαυμασμό και την καλοσύνη τους, ο νους που μου χαρίστηκε είναι σπάνιος κι έτσι κατείχε ίσως τη δυνατότητα της μνήμης ως ανεξίτηλης γραφής από τότε.

Θυμάμαι λοιπόν να τρέχω κι εγώ όσο μου επέ-

τρεπαν τα αδύναμα ακόμα, κοντά μου ποδαράκια, στο κατόπι των μεγαλύτερων παιδιών, γελώντας φαφούτικα και νιώθοντας τη μικροσκοπική γροθιά της καρδιάς μου να σφύζει από χαρά για τη μεγάλη περιπέτεια – κι ας ήξερα ήδη πως κανείς μας ποτέ δεν θα 'χε την τιμή να συνοδεύσει τους ζηλευτούς ταξιδευτές στο Κάστρο. Το κυνήγι, το όνειρο, το πείσμα – αυτό ήταν η χαρά, η ξέφρενη χαρά μας.

Έπειτα, όπως κι όλα τ' άλλα χωριατόπαιδα του Ανκιάνο, το Κάστρο έπαιρνε μορφή αργά το βράδυ, κάτω απ' τα τρεμάμενα, κλειστά μου βλέφαρα, καθώς ονειρευόμουν τα ουράνια κάλλη που έκρυβαν τα τείχη, όλα όσα δεν ξεπρόβαλλαν όχι γιατί δεν ήταν αρκετά θαυμαστά και μεγάλα, μα γιατί τα μάτια μου δεν ήταν άξια μήτε να τα αντικρίσουν στο φως της μέρας.

Πέρασε καιρός μέχρι να μάθω πως έκανα λάθος – πως ήμουν παραπάνω κι από άξιος να διαβώ τις πύλες του Κάστρου, μιας και ήμουν ερήμην μου κομμάτι του, σπορά ενός απ' τους εκλεκτότερους (αν όχι του κορυφαίου) των κατοίκων του. Κι ήταν η Κατερίνα, η μητέρα μου, που διόρθωσε αυτό μου το λάθος, όταν ένα πρωί, με τα όνειρα του Καστέλο ολοζώντανα ακόμα στο αγουροξυπνημένο μου μυαλό, τη ρώτησα αν θα γινόμουν ποτέ τόσο μεγάλος και σπουδαίος για να διαβώ τα πέτρινα τείχη.

Τη θυμάμαι να χαμογελάει, με το βλέμμα της χα-

μηλωμένο στην ακέφαλη κότα που μαδούσε με έμπειρες, μηχανικές κινήσεις, κι έπειτα από λίγο να αποκρίνεται, με μια φωνή που μάταια πάσχιζε να κρύψει την περηφάνια της:

«Από κει κρατάει η σκούφια σου, Λεονάρντο. Του Βίντσι γέννημα είσαι».

*

Γράφω τις λέξεις τούτες με το αριστερό μου χέρι, μέχρι ν' αρχίσει να τρέμει απ' την εξάντληση κι έπειτα μεταφέρω την πένα στο δεξί και συνεχίζω. Μιας και δεν έχω πια τη δύναμη να σηκωθώ και να διασχίσω την κάμαρα ως την άλλη της άκρη—όπου στέκει ανέγγιχτο το γραφείο που μου 'χει δοθεί, φτιαγμένο από περίτεχνα σκαλισμένη κερασιά κι επιβλητικό σαν θρόνος φιλοσόφου—, έχω απλωμένη την περγαμηνή σ' ένα πλατύ, επίπεδο, χαμηλό τραπεζάκι, με πόδια γερά στηριγμένα στον ξύλινο σκελετό του κρεβατιού. Είναι κι αυτό ένα απ' τα αναρίθμητα δώρα που αξιώθηκα να λάβω στη ζωή μου, κι όπως καμιά φορά, γέρονοντας πάνω του για να ξεκουράσω λίγο τα πονεμένα του χέρια, αγγίζω με τις άκρες των δαχτύλων τον στιλπνό, βαρύ του έβено, σχεδόν αισθάνομαι το άγγιγμα αλλοτινών χεριών επάνω του: εδω έχουν γείρει τα χέρια τους πρίγκιπες και βασιλείς, για να συντάξουν τις τελευταίες τους σκέψεις κι επιθυμίες. Και τώρα, το ίδιο αυτό

πολύτιμο σκεύος χρησιμεύει για τη δική μου ταπεινότατη, δυσανάγνωστη, αριστερόστροφη γραφή.

Ευγνωμονώ τον Ύψηλότατο και γι' αυτή του τη μικρή κι ωστόσο μεγάλη γενναιοδωρία – όπως και για πολλά άλλα. Δυστυχώς, η φθορά έχει προχωρήσει τόσο που πολλές φορές οι φυσικές μου ανάγκες ανακουφίζονται εν αγνοία μου και μόνο όταν πια η δυσώδης παρουσία τους καθίσταται αισθητή καταλαβαίνω πως το σώμα μου ενέδωσε σε άλλη μία απ' τις μύριες προδοσίες των γηρατειών. Μα ακόμα και τότε, αρκεί να τραβήξω με το ασθενικό μου χέρι το κορδόνι που κρέμεται πλάι στο κρεβάτι μου, και κάπου στα βάθη του εξοχικού ανακτόρου ένα καμπανάκι ηχεί, και στο επόμενο κιόλας λεπτό η Ματίλντε –μια απ' τις πολλές αφοσιωμένες καμαριέρες που υπηρετούν την κάθε μου ανάγκη, όσο επαχθής ή δυσάρεστη κι αν είναι, με το χαρούμενο σφρίγος ανθρώπου που του έγινε μεγάλη τιμή– καταφθάνει στο πλευρό μου και με τη φροντίδα στοργικής παραμάνας καθαρίζει, αρωματίζει και ντύνει με καθαρά ρούχα το άπιστο αυτό σαρκίο που μ' εγκαταλείπει ολοένα. Καμιά φορά, από ντροπή που παριστάνει την ευγένεια, της λέω να μην μπαίνει στον κόπο, πως έτσι κι αλλιώς το ατυχές συμβάν θα επαναληφθεί άθελά μου και σύντομα, πως ακόμη μπορώ, με λίγη προσπάθεια και βοήθεια εκ μέρους της, να σταθώ στα πόδια μου και να πλυθώ μοναχός μου στο

λαβομάνο. Όμως εκείνη απλώς χαμογελάει με τα μισόλογα του ξεμωραμένου γέρου που της έλαχε (έτσι έχω καταντήσει: ένα ρικνωμένο μωρό) κι εξακολουθεί αγόγγυστα το καθήκον της, μουρμουρίζοντας, αν την κουράσω με τα παρακαλετά μου, πως «έτσι ορίζει η Αυτού Υψηλότητας» να παίρνω κατ' αυτόν τον –ταπεινωτικό και για τους δυο μας– τρόπο το λουτρό μου.

Ας είναι. Ο νους και τα χέρια μου, έστω κι αν η ζωή στερεύει μέσα μου μέρα με τη μέρα, μπορούν ακόμα να γεννήσουν και να καταγράψουν αυτές τις αράδες, που δεν προορίζονται για κανέναν: είναι μία απ' τις πολλές ματαιότητες στις οποίες κάποιες στιγμές θαρρώ πως αφιέρωσα ολόκληρη τη ζωή μου. Πλάι μου, ακουμπισμένη στο κομοδίνο και μασκαρεμένη μ' όλα τα χρυσά της φτιασίδια και τα σφυρηλατημένα ποδαράκια της σε κάτι άκακο –φορητό θησαυροφυλάκιο ή ογκώδες θυμητάρι ενός παράξενου ηλικιωμένου τεχνίτη–, στέκει η *macchina d'inoranda*, ο πιστός μου καταβροχθιστής. Κάθε σελίδα που γεμίζει, μεταφέρεται στο ευρύχωρο εσωτερικό της, πίσω από ένα πορτάκι με κλειδαριά που κι ένας ατζαμής κλεφτράκος θα μπορούσε εύκολα να παραβιάσει, περιμένοντας μαζί με τις υπόλοιπες σελίδες τον αφανισμό της. Με το πάτημα ενός κουμπιού, καλά κρυμμένου μέσα σ' ένα απ' τα δεκάδες δήθεν διακοσμητικά σκαλίσματα, ευένδοτο ακόμα

και στην πίεση ενός αδύναμου, αποστεωμένου δαχτύλου, μια δυνατή σπίθα θα διατρέξει το εσωτερικό της και το εύφλεκτο περιεχόμενο της μηχανής θα λαμπαδιάσει, ρουφώντας λαίμαργα τον αέρα μέσα απ' τα πολλαπλά ανοίγματα που κρύβονται πίσω απ' τα χρυσοποίκιλτα στολίδια και μετατρέποντας γρήγορα την περγαμηνή σε στάχτη. Ακόμα κι αν ο καπνός γίνει αντιληπτός, μέχρι τα βιαστικά βήματα κάποιας καμαριέρας να φτάσουν στο προσκέφαλό μου –που έτσι κι αλλιώς θα τραβήξει μονομιιάς το χέρι απ' το πυρωμένο μέταλλο και θα χάσει κι άλλο χρόνο γυρεύοντας ασφαλή τρόπο να σβήσει τη φωτιά– θα είναι ήδη πολύ αργά: τούτες οι αράδες, κι όσες τις ακολουθήσουν, θα είναι παρελθόν.

Ο λόγος που μ' εξωθεί σ' αυτή την αλλοκοτιά είναι η βασανιστική αμφιθυμία που νιώθει όποιος αμάρτησε ασυγχώρητα, χωρίς ποτέ το κρίμα του να αποκαλυφθεί ως όφειλε – ούτε καν σε φίλο καρδιακό ή σε εξομολόγο ορκισμένο στον ίδιο τον Θεό του να κρατήσει τη σιωπή του. Θέλω να μιλήσω, να μοιραστώ έστω με το άψυχο χαρτί το μυστικό που με βαραίνει, με ντροπιάζει εδώ και τόσα χρόνια· μα συγχρόνως είμαι δειλός όπως δειλός ήμουν και τότε, τη μέρα που η απληστία της καρδιάς μου κι η λαχτάρα μου να αντικρίσω, ν' αγγίξω με τα μάτια μου μια παντοτινά χαμένη μορφή, μ' έσπρωξε στο έγκλημα. Μπορεί να μην πιστεύω πως η ψυχή μου,

φεύγοντας απ' το σώμα μου, θα αναμετρηθεί με το βλοσυρό βλέμμα ενός ουράνιου Κριτή, όμως και πάλι η σκέψη πως έστω κι ένας άνθρωπος μπορεί να μάθει την αλήθεια και να σκεφτεί πως ήμουν σκάρτος, ένας κοινός κακοποιός που γλίτωσε από τύχη την αγχόνη, μου φέρνει ανείπωτο τρόμο. Καθώς δεν ξέρω πια πού βρίσκονται τα κατάστιχα των περασμένων χρόνων –σκορπισμένα; φυλαγμένα; στάχτη στον άνεμο;–, δεν μπορώ να κρύψω ανάμεσα στις πυκνογραμμένες τους σελίδες την ιδιότυπη αυτή μου διαθήκη, με μόνη επιθυμία της να ξαλαφρώσει επιτέλους αυτό το βάρος που μέρα-νύχτα στέκει, ασάλευτο, πάνω στην καρδιά μου.

Θα νόμιζε κανείς ότι η αλήθεια, όπως και καθετί φτιαγμένο να πετάει, θα 'ταν ανάλαφρη σαν το φτερό. Μα όχι: γι' αυτόν που ζει μέσα στο ψέμα είναι βαριά σαν το μολύβι, ασήκωτη. Πρέπει να βάλει πλάτη για να μη λυγίσει, να μη σωριαστεί και τον πλάκώσει η αλήθεια – κι οι δικές μου πλάτες δεν αντέχουν άλλο.

*

Όταν είσαι μικρός, ο κόσμος ορίζεται περισσότερο απ' αυτά που αγνοείς παρά απ' τα λίγα, τα ελάχιστα που ξέρεις. Γι' αυτό και αποκομίζοντας γνώση, συγχρόνως απομακρύνεσαι απ' την παιδική άγνοια κι επιστρέφεις σ' αυτήν τυραννικά, καθώς συνειδη-

τοποιείς ότι ο κόσμος κρύβει τόση γνώση, που μπρος της ο ανθρώπινος νους είναι ένα νήπιο που δεν θα ψηλώσει ποτέ, καθώς η ίδια του η θνητότητα, ο λιγιστός χρόνος που χαρίζεται ακόμα και στους τυχερούς που καταφέρνουν να γεράσουν, τον καταδικάζει να μείνει για πάντα μια σταλιά, έκθαμβος μπρος στα μυστήρια του σύμπαντος. Αυτό το δίπολο της φιλομάθειας καθόρισε τη ζωή μου: η σκέψη πως και δέκα ζωές δεν θα 'φταναν για να συνάξω ούτε το ένα χιλιοστό όσων λαχταρούσα να γνωρίζω και η ορμή που η σκέψη αυτή γεννούσε μέσα μου να μάθω, να μάθω ολοένα και περισσότερα.

Στο λευκό σκοτάδι της παιδικής μου αμάθειας, για παράδειγμα, δεν είχα πατέρα: ήμουν ένα παιδί που, άγνωστο πώς, είχε φυτρώσει μες στο σώμα της μητέρας του –κι ας αγνοούσα εξίσου το πώς, πού ακριβώς και με ποιον τρόπο– ως διά μαγείας. Και οι ιδιάζουσες συνθήκες που περιέβαλλαν την κατγωγή μου, καθιστώντας αναγκαία την πλήρη μυστικότητα, άπλωναν στον γύρω μου κόσμο, μέσα απ' τους ανθρώπους του, ένα δεύτερο, ακόμα πυκνότερο σκοτάδι, σαν αυτό μιας χιονόσκεπης πεδιάδας στο φως της ημέρας, όταν, όπου κι αν στρέψεις το βλέμμα, αντικρίζεις μονάχα ένα λευκό που είναι το αντίθετο της όρασης.

Γιατί δεν μου 'χε μιλήσει ποτέ κανείς για τον πατέρα μου: ούτε τα παιδιά του χωριού ούτε οι γονείς

τους ούτε καν η ίδια μου η μάνα. Ακόμα και η έννοια πατέρας μου ήταν αντιληπτή σαν κάτι που έχουν οι άλλοι, τουλάχιστον οι περισσότεροι, ωστόσο μια έννοια άσχετη με μένα: δεν ένιωθα ορφανός, δεν ένιωθα τίποτε απολύτως στη σκέψη της λέξης πατέρας. Η λέξη αυτή μου ήταν το ίδιο γνώριμη και ξένη όπως η λέξη μεσονύχτι, που όταν συνέβαινε, εγώ δεν ήμουν εκεί αλλά χαμένος μες στον ύπνο. Ο πατέρας συνέβαινε στη φύση, απλώς για κάποιον λόγο όχι σε μένα.

Εκ των υστέρων έμαθα ότι υπήρξα ασύλληπτα τυχερός. Αν ήμουν ένα απ' τα πολλά παιδιά που σπέρνονται κι εγκαταλείπονται απ' τον τυχοδιώκτη πατέρα τους –γιος κάποιου άντρα ταπεινής καταγωγής–, το στίγμα του μπάσταρδου, του μούλου, θα με κατέτρυχε για χρόνια, μια κηλίδα ορατή σχεδόν σαν το σημάδι του Κάιν. Η ζωή μου στο Ανκιάνο θα μπορούσε να 'ταν μια κόλαση, μια μαρτυρική πορεία μες στην καταφρόνια των άλλων παιδιών, που μπορούν να γίνουν αναμεταξύ τους σκληρά κι αδίστακτα σαν παλαίμαχοι πολεμιστές, οπλισμένοι με τα γδαρμένα τους χέρια, τα ματωμένα τους πόδια και τη φαρμακερή τους γλώσσα.

Όμως κανείς ποτέ δεν είχε ξεστομίσει μπροστά μου τη φράση ο πατέρας σου, ούτε είχε αναφερθεί με πλάγιο τρόπο στην απουσία του, έστω και με μια προσβλητική κουβέντα. Κι αισθανόμουν ήδη τυχε-

ρός· κρίνοντας απ' όσα άκουγα, ο πατέρας ήταν αυτός που μοίραζε αγκαρείες και ξυλιές, που σε φοβέριζε με το ανάστημα και τη ρώμη του τόσο, που δεν τολμούσες μήτε να του αντιμιλήσεις. Χώρια οι πατεράδες που ήταν μέθυστοι, τσιγκούνηδες, άπιστοι, ανεπρόκοποι – λέξεις και καταστάσεις που δεν ήξερα ούτε τι σημαίνουν, που όμως ακούγονταν φοβερές και τρομερές. Πάλι καλά, μονολογούσα κάθε φορά που έβλεπα ένα απ' τα παιδιά να μορφάζει απ' τον πόνο της ξυλοφορτωμένης ράχης του και του μωλωπισμένου πισινού του.

Και πίσω απ' το πέπλο της ευτυχισμένης μου άγνοιας, ένας περίτεχνος μηχανισμός αποσιώπησης της αλήθειας – μια καλοκουρδισμένη *macchina del silenzio*– βρισκόταν σε λειτουργία απ' τη μέρα που γεννήθηκα, τροφοδοτούμενη διαρκώς απ' τον πλούτο και την υψηλή κοινωνική θέση του άγνωστου (του ανύπαρκτου τότε για μένα) πατέρα μου. Η ίδια μηχανή που προμήθευε –τις μικρές ώρες της νύχτας, για λόγους τήρησης της κοσμιότητας και της σιωπής– το σπιτικό μας με τρόφιμα, ζωντανά, ρούχα, παιχνίδια και μικροπράγματα, φρόντιζε συγχρόνως, μέσα από τακτικές ελεημοσύνες που εξασφάλιζαν την υπακοή των φτωχών συγχωριανών μας, να μη διαταράσσει ποτέ και τίποτα, ούτε μια απερίσκεπτη κουβέντα, τη σιωπή που άρμοζε στο ζήτημα «ο πατέρας του Λεονάρντο». Ένας Θεός ξέρει πόσο δα-

σκάλεμα με το χέρι και τη βέργα είχαν υποστεί τα δύσμοιρα χωριατόπουλα για να μην τους ξεφύγει ποτέ το παραμικρό που θα έθετε τους γονείς τους σε κίνδυνο – μιας και στον άδικο κόσμο μας κανένας γιος χωριάτη δεν μπορεί να θίξει ένα αρχοντόπουλο ατιμώρητα.

Θυμάμαι λοιπόν να στέκομαι στη μικρή κουζίνα της ξύλινης καλύβας μας, κοιτώντας με γουρλωμένα μάτια τη μητέρα μου που συνέχιζε ατάραχη να ξεριζώνει τα φτερά του πουλερικού, σαν να μην είχε ξεστομίσει μόλις κάτι που δυσκολευόμουν να χωρέσω στο παιδικό μου μυαλουδάκι. *Γέννημα του Βίντσι, εγώ; Ο Λεονάρντο απ' το Κάστρο; Δεν μπορεί, θα 'χα παρακούσει!* Σίγουρα κάτι άλλο θα εννοούσε η μητέρα μου, μιλώντας παράξενα όπως όλοι οι μεγάλοι. Ίσως ακόμα ακόμα να 'χα ονειρευτεί τα λόγια της μαζί μ' όλα όσα έπλαθε τη νύχτα η φαντασία μου.

Κι έπειτα: «Τι κάθεσαι δω χάμω; Βγες έξω να παίξεις, που είναι χαρά Θεού» είπε η μητέρα μου κι εγώ υπάκουσα, μα σαν υπνοβάτης, με μάτια ορθάνοιχτα που ωστόσο δεν έβλεπαν, μ' αυτιά που άκουγαν μονάχα τον απόηχο μιας διαβεβαίωσης που, κατά πάσα πιθανότητα, της είχε ξεφύγει και της ίδιας. Μα όσο το σκεφτόμουν, στέκοντας στον ήλιο δίχως να σαλεύω και με το στόμα μου να χάσκει σαν του φαριού έξω απ' το νερό, ένα σωρό πράγματα άρχι-

σαν να μου αποκαλύπτονται σαν κάτι το πρωτόγνωρο κι ας ήταν όλα τους συνηθισμένα, υφασμένα στην ίδια μου τη ζωή: τα ρούχα που φορούσα, ποτέ παλιά και μπαλωμένα σαν των φίλων μου, μα πάντοτε καινούρια, καθαρά και μοσχομυριστά, στολισμένα συχνά με κεντίδια που δεν είχα δει ποτέ τη μητέρα μου να κεντάει: τα ζωντανά της αυλής μας, οι κόττες, οι χήνες, τα κουνέλια, οι κατσίκες και τα γουρούνια μας, που όσο κι αν κάθε μέρα γέμιζαν το τσουκάλι και το στομάχι μας, ποτέ τους δεν σώνονταν, λες και γεννιούνταν μέσα από τη λάσπη: κι ένα σωρό μικροαντικείμενα: ένα ασημένιο καθρεφτάκι της μητέρας μου, ένα σκαλιστό σεντούκι από κέδρο που ευωδίαζε κάθε που τ' άνοιγες, το μακρύ, πολύχρωμο φτερό του φασιανού που στόλιζε το καλό μου καπέλο, κι ας μη θυμόμουν ν' αντικρίζω ποτέ φασιανό στην αυλή μας. Λες να μην είχα παρακούσει τελικά; Λες να 'χε δίκιο η μητέρα μου και να 'χα γεννηθεί κι εγώ στο Κάστρο των θρύλων, των πόθων και των ονείρων μας;

Ωστόσο στη σκέψη να φανερώσω στα παιδιά του χωριού το μεγάλο, το σπουδαίο μυστικό μου, μ' έπιανε φόβος. Αποκλείεται – κανείς δεν θα με πίστευε. Θα μ' έλεγαν όλοι ψεύτη, μπορεί ακόμα και να με περιγελούσαν. *Αν είσαι γέννημα του Κάστρου, τι γυρεύεις εδώ μαζί μας, στη λασπουριά του Ανκιάνο; Γιατί δεν βρίσκεσαι εκεί πάνω, με τα άλλα πριγκιπό-*

πουλα; Σε καμιά απ' αυτές τις νοερές ερωτήσεις δεν έβρισκα απάντηση.

Σφράγισα λοιπόν το μυστικό στα βάθη του μυαλού μου κι αφέθηκα στις μικρές χαρές της ζωής, στο παιχνίδι και την ξεγνοιασιά της παιδικότητας, σαν να μην είχα ακούσει ποτέ τα μαγικά εκείνα λόγια που με μεταμόρφωναν σε κάτι άλλο, αδιανόητο. Ήμουν ο Λεονάρντο απ' το Ανκιάνο, γιος της Κατερίνα και κανενός άλλου. Και λίγο λίγο πείστηκα από μόνος μου πως ήταν όλα ένα υπέροχο όνειρο – τίποτα παραπάνω. Το Κάστρο, ο πατέρας μου, ήταν πράγματα άπιαστα, που δεν θα γνώριζα ποτέ από κοντά.

Χαμένα χρόνια, χαμένοι άνθρωποι. Ευλογημένη, τρισκατάρατη αθωότητα: ένα καπνισμένο γυαλί, που έμελλε να ραγίσει μια για πάντα και να φανερώσει την αλήθεια, τη μοιραία εκείνη μέρα του Μαΐου που βρήκα τη σπηλιά.

*

Υπήρξα αλλόκοτος τεχνίτης. Τα σχέδια, οι πίνακες, τα γλυπτά κι οι ποικίλες μηχανικές κατασκευές μου έχουν προξενήσει τόσες απορίες όσο και το απρόβλεπτο, χαοτικό μου φέρσιμο. Μάστορες φτασμένοι κι αμούστακοι μαθητευόμενοι, μαικήνες και ιερείς, έχουν σταθεί πολλές φορές μπροστά σε κάποιο έργο μου συνοφρυωμένοι, προσπαθώντας να ερμηνεύ-

σουν κάτι που στα δικά τους μάτια φάνταζε ανεξήγητο. Πολλοί αποδίδουν τα μυστηριώδη στοιχεία ενός έργου στο περίφημο τεμπεραμέντο – και το δικό μου έχει εισπράξει με τα χρόνια κάμποσες μομφές, άλλες δίκαιες κι άλλες άδικες. Ωστόσο τίποτα, απολύτως τίποτα στην τέχνη μου, δεν υπήρξε τυχαίο· ακόμα κι αν η προμελέτη της κοντυλιάς ή της πινελιάς μου διαρκούσε μια στιγμή μονάχα, το αποτέλεσμα ήταν πάντα εσκεμμένο. Κι όχι γιατί πάντοτε ήξερα τι κάνω, αλλά γιατί κάνοντας, μάθαινα – κι αυτό ήταν το μόνο κίνητρο, κι ο μόνος μου σκοπός.

Οι άγγελοί σας έχουν κάτι το δαιμονικό που δεν μ' αρέσει. Η μηχανή αυτή είναι υπερβολικά περίπλοκη. Το άγαλμα που παρήγγειλε ο nobilissime duca πρόκειται να κοσμεί το κεντρικότερο σημείο του παλατιού – με τούτο δω που μου ζωγραφίσατε θα τρομάξει ο κόσμος. Λίγο-πολύ, οι περισσότερες ενστάσεις κι απορίες είχαν να κάνουν μ' ένα αίσθημα ανησυχίας ή ακόμα και φόβου, που κυριεύε τους θεατές του έργου μου χωρίς κι οι ίδιοι να μπορούν να πούνε το γιατί. Μα εγώ καταλάβαινα την αγωνία τους, γιατί την αισθανόμουν ο ίδιος ρίχνοντας την πρώτη ματιά σ' αυτό που, κατ' εντολήν του νου, είχαν φτιάξει τα χέρια μου: είναι τρομαχτικό το να μαθαίνεις, σαν πρώτο βήμα πάνω από μιαν άβυσσο που μεγαλώνει ολοένα: η γνώση απειλεί να σε καταπιεί.

Μα κάθε κανόνας έχει τουλάχιστον μία εξαίρεση. Έτσι και η πολυσχιδής παραξενιά μου σε μία συγκεκριμένη έκφασή της: τα ομιχλώδη, απόκρημνα βουνά, μακρινά κι απάτητα, θαρρείς, από ανθρώπου πόδι, που στέκουν στο φόντο μεγάλου μέρους του ζωγραφικού μου έργου. Τα απόκοσμα όρη αυτά έχουν προσελκύσει με τη σειρά τους εύλογες απορίες: για ποιο λόγο, στο βάθος μιας απλής προσωπογραφίας ή μιας αναπαράστασης βιβλικών χαρακτήρων και σκηνών, αντί για το φόντο ενός ανέφελου ουρανού –ενός ουρανού αδιαίρετου όπως ο Θεός κι απατηλού όπως ο πλούτος– επέμενα να σκαρώνω οροσειρές με αιχμηρές κορυφές που υψώνονταν μέσα από μίαν απειλητική καταχνιά;

Σ' όλες αυτές τις ερωτήσεις, κρύβοντας στη γενειάδα μου το μειδίαμα σκανταλιάρικου παιδιού που προκαλούσαν, απαντούσα κάθε φορά με μια προσεχτικά στιλβωμένη μισή αλήθεια – που είναι πάντα το καλύτερο ψέμα: Μέσα απ' το έργο μου διδάσκομαι ο ίδιος. Και η γνώση που αποκτάς διδασκόμενος είναι πάντοτε δυσθεώρητη κι απόρθητη σαν μακρινό πανύψηλο βουνό. Κι έτσι απαντούσα μ' έναν τρόπο επαρκώς αινιγματικό, έστω κι αν στην πραγματικότητα αναφερόμουν σε οποιοδήποτε άλλο χαρακτηριστικό της τέχνης μου εκτός από αυτό.

Τα ζοφερά βουνά δεν τα γέννησε ο νους μου – υπήρξαν, κι έχω διαβεί το απόκρημνο έδαφός τους

τη χρονιά του πρώτου μου θανάτου, τη μέρα που ανακάλυψα τυχαία ότι το Κάστρο, που έμοιαζε ως τότε να πατάει στο στιβαρότερο θεμέλιο του κόσμου, ήταν χτισμένο κατά βάθος στο κενό.

*

Δεν ήταν βέβαια και καμιά σπουδαία ανακάλυψη. Η ύπαρξη της σπηλιάς και η ακριβής τοποθεσία της ήταν γνωστές στα μεγαλύτερα παιδιά του χωριού, που συνήθιζαν να δοκιμάζουν τα όρια του θάρρους τους με εξορμήσεις στη σπηλιά – άλλοτε ομαδικές και άλλοτε, για τους πιο παράτολμους, μοναχικές.

Υπήρχαν ωστόσο απaráβατοι όροι προκειμένου να επισκεφτείς τον μυστηριώδη εκείνο τόπο κι ένας όρκος σιωπής που περιέβαλλε κάθε σχετική πληροφορία. Το πού βρισκόταν ακριβώς το γνώριζαν μόνο αγόρια που 'χαν συμπληρώσει τα δέκα τους χρόνια –για τα κορίτσια η σπηλιά ήταν άβατο, αν και αυτά ως επί το πλείστον αδιαφορούσαν για τα αγόρια και τα καυχήματά τους– και μόνο έπειτα από μιαν επίσης μυστική τελετή μύησης, που περιλάμβανε διάφορες δοκιμασίες προκειμένου ο επίδοξος εξερευνητής να αποδείξει ότι ήταν άξιος να διαβεί το καλά κρυμμένο άνοιγμα της σπηλιάς.

Όλα αυτά τα γνώριζα από μισόλογα που 'χα κρυφακούσει στήνοντας αυτί όταν τα μεγαλύτερα αγόρια μαζεύονταν στον τόπο συνάντησής τους –ένα

άλσος στα δυτικά του χωριού, με ψηλά κυπαρίσσια που έριχναν μεταξύ τους το δροσερό σκοτάδι της σκιάς τους ακόμα και το καταμεσήμερο— στη συνήθη μου κρυψώνα: την κουφάλα μιας γέρινης βελανιδιάς, όπου χωρούσα μόνο κουλουριασμένος σαν τόπι.

Η σπηλιά, απ' ό,τι είχα συμπεράνει, βρισκόταν στην ανατολική πλευρά του λόφου, στα μισά περίπου της απόκρημνης πλαγιάς που 'φτανε ως το τείχος του Κάστρου· όσο για το μήκος, το βάθος και το ακριβές περιεχόμενό της, υπήρχε ηχηρή ασυμφωνία, καθώς οι μεγάλοι, παραβγαίνοντας ο ένας τον άλλο στην τόλμη, ισχυρίζονταν όλοι τους πως εκείνοι είχαν φτάσει βαθύτερα, μόνοι τους – έτσι που τα λεγόμενά τους, έστω κι αναπόδεικτα, δεν σήκωναν αμφισβήτηση. Οι πιο μεγάλοι ακόμα, τα αγόρια των δεκατεσσάρων και των δεκαπέντε χρόνων, πολλά απ' τα οποία είχαν ήδη το ανάστημα, την τριχοφυΐα και τη ρώμη ενήλικου άντρα, έλεγαν πως η σπηλιά τέλειωνε απότομα σ' έναν γκρεμό χωρίς πάτο, τόσο βαθύ, που αν έγερνες στο χείλος του, μες στη μαυρίλα της αβύσσου έβλεπες να αχνοφέγγουν οι φλόγες της ίδιας της κόλασης.

Όπως ήταν επόμενο, η σπηλιά εμφανιζόταν συχνά στα όνειρά μου – πάντα μισοφωτισμένη μ' ένα διαβολικό κόκκινο φως, και ζεστή, ανυπόφορα ζεστή, σαν να τη θέρμαινε απ' άκρη σ' άκρη το πυρ το

εξώτερον που έκαιγε αιώνια στα φοβερά της βάθη. Στα όνειρά μου προχωρούσα πάνω σε κοφτερές πέτρες, περνώντας ανάμεσα από ακατονόμαστα πλάσματα που κοιμούνταν ασάλευτα στο πυκνό σκοτάδι, κι όσο κι αν η καρδιά μου έτρεμε απ' τον φόβουσαν του πουλιού, ένιωθα το κόκκινο φως να με τραβάει κοντά του με τα πυρωμένα αέρινα πλοκάμια του. Κι έπειτα ξυπνούσα, κάθιδρος, με την ψυχή στο στόμα, κι αντί του φόβου με κατέκλυζε μια απέραντη στενοχώρια, καθώς συνειδητοποιούσα πως είχα απλώς ονειρευτεί την πολυπόθητη εξόρμηση κι ότι έπρεπε να περιμένω εφτά, έξι, πέντε ατέλειωτα χρόνια μέχρι να διαβώ στ' αλήθεια τον μαγεμένο κόσμο της σπηλιάς – κι αυτό μονάχα αν τα κατάφερα στις άγνωστες δοκιμασίες της μύησης, κάτι για το οποίο, λιγνός κι αδύναμος καθώς ήμουν, έτρεφα βασανιστικές αμφιβολίες.

Κι όπως όλα τα πιτσιρίκια του Ανκιάνο, είχα σκεφτεί πολλές φορές να κινησω και να αναζητήσω μοναχός μου τη σπηλιά, όσο επικίνδυνο κι αν ήταν κι όσο κόπο κι αν μου κόστιζε. Μα πέρα απ' τον εύλογο φόβο, με συγκρατούσε και μια άλλη, μεγαλύτερη δύναμη.

Γιατί η μητέρα μου με λάτρευε όπως τη λάτρευα κι εγώ, κι ενώ ποτέ δεν ήταν αυστηρή μαζί μου, ούτε είχε σηκώσει ποτέ το χέρι της επάνω μου όπως πολλές άλλες μανάδες, είχε ορισμένους κανόνες που

δεν σήκωναν αντίρρηση και τους οποίους είχα μάθει να υπακούω τυφλά. Μόλις σκοτείνιαζε έπρεπε να πλαγιάσω· μόλις χάραζε, να σηκωθώ και να νιφτώ· έπρεπε να τρώω όλο μου το φαΐ, μ' άρεσε δεν μ' άρεσε, και τέλος, δεν έπρεπε να ξεμακραίνω πολύ απ' το σπίτι. Ο τελευταίος αυτός κανόνας, βέβαια, μιας και κανένα παιδί δεν θα τον τηρούσε για πολύ, είχε χαλαρώσει με τα χρόνια, και μάλιστα με τρόπο λογικό και δίκαιο: μπορούσα να απομακρυνομαι το πολύ εκατό βήματα απ' το κατώφλι του σπιτιού, ένα όριο που μεγάλωνε κατά εκατό βήματα τον χρόνο. Στα πέντε μου πια, μπορούσα να φτάσω ίσαμε πεντακόσια βήματα μακριά – κάτι που είχα δοκιμάσει πολλές φορές, πασχίζοντας το κάθε βήμα μου να έχει τον μεγαλύτερο εφικτό διασκελισμό, ώσπου στο τέλος πηδούσα σχεδόν απ' το ένα σημείο στο επόμενο. Μα ακόμα κι έτσι, η συνολική απόσταση που διάνυα, αν και ήταν αρκετή για να φτάσω στο δασάκι των κυπαρισσιών ή στο ξεροπήγαδο που πηδούσαμε τα παιδιά όταν η πλήξη του χωριού και η σαγήνη του κινδύνου γίνονταν ανυπέμβλητες, δεν έφτανε επ' ουδενί στον λόφο του Κάστρου, που κι έπειτα από πεντακόσιες υπεράνθρωπες δρασκελιές έμοιαζε να στέκεται στο ίδιο ακριβώς, απομακρυσμένο σημείο, σαν οφθαλμαπάτη που ολοένα υποχωρεί.

Θα μπορούσα φυσικά να προχωρήσω κι άλλο, ζυ-

γώνοντας τον θρυλικό μου προορισμό, μα η αγάπη για τη μάνα μου με κράταγε πετρωμένο, σαν να υψωνόταν μπρος μου ένα αόρατο μα αδιαπέραστο τείχος. Και με σκυμμένο το κεφάλι γύριζα πίσω, καταπίνοντας την πικρή μου ήττα και ξέροντας πως θα 'πρεπε να περιμένω μέχρι να κλείσω τα δέκα, όταν πια θα 'χα ψηλώσει τόσο ώστε με χίλια βήματα να φτάνω στους πρόποδες του λόφου κι όταν θα γνώριζα πού ακριβώς βρισκόταν η σπηλιά.

Ωστόσο η ίδια ακαταμάχητη δύναμη η οποία στα όνειρά μου με τραβούσε στο βάθος της σπηλιάς, κυρίευε πλέον το μυαλό μου ακόμα και στον ξύπνο μου, έτσι που συχνά περνούσα ώρες ατέλειωτες με μόνη κίνηση εκείνη των βλεφάρων μου, που όσο κι αν πετάριζαν ήταν ανήμπορα να μεταμορφώσουν την αυλή μας, το καμαράκι μου ή ότι άλλο υπήρχε μπρος μου στο μέρος που η καρδιά μου λαχταρούσε όσο τίποτα στον κόσμο ν' αντικρίσει.

Γιατί στα πέντε μου πια, είχα εξαντλήσει κάθε μυστήριο που είχε να προσφέρει η μονότονη ζωή μου στο Ανκιάνο – είχα στραγγίξει κάθε γνώση κι απ' την τελευταία πέτρα, το τελευταίο δέντρο. Κι ο νους μου έκαιγε από πόθο να επεκτείνει τα στενόχωρα όρια του γνωστού κόσμου, να προσθέσει κι άλλα μέρη στον νοερό χάρτη που είχα αποστηθήσει προ πολλού, να βρεθεί αντιμέτωπος με εικόνες, αισθήσεις και υπάρξεις που δεν θα 'ξερε να ονοματίσει, κι

έπειτα να τις ρουφήξει κι αυτές στο αχώρταγο σύμπαν του.

Οι άνθρωποι συχνά βλέπουν σημάδια, ουρανόσταλτους οιωνούς –πολλές φορές εκεί που δεν υπάρχουν– όταν βρίσκονται στο χείλος μιας σημαντικής απόφασης ή μιας ριψοκίνδυνης πράξης στην οποία θέλουν, μα δειλιάζουν, να επιδοθούν· έτσι που την τελευταία στιγμή η ευθύνη να μη βαραίνει αυτούς αλλά το ίδιο το πεπρωμένο, που ψέλλισε με τον σημαδιακό του τρόπο: *Γένοιτο*.

Έτσι κι εγώ εκείνο το πρωί όταν, ανοίγοντας τα μάτια μου, αντίκρισα, στοργικά αφημένο στο προσκέφαλό μου, ένα αναπάντεχο δώρο: ένα ζευγάρι ολοκαίνουρια μποτίνια από δέρμα μαλακό, στο χρώμα του μελιού, ανάλαφρα στο χέρι αλλά με σόλα στιβαρή, φτιαγμένη για οδοιπορικά και περιπέτειες. Τέτοια ήταν η ευτυχία μου με το νέο μου αυτό κι ανέλπιστο απόκτημα, που βάλθηκα να τρέχω μες στο σπίτι σαν τρελός, κρατώντας το δώρο σφιχτά στην αγκαλιά μου και σκούζοντας από χαρά – ώσπου η μητέρα μου, γελώντας με το θέαμα, μου 'πε να τα δοκιμάσω.

Κι όταν τα φόρεσα κι είδα ξάφνου το μικροσκοπικό μου πόδι μεταμορφωμένο απ' το μποτίνι που εφάρμοζε στη σάρκα μου σαν δεύτερο δέρμα –πώς γυάλιζαν οι αιχμηρές, ανασηκωμένες τους μύτες!–,

ένιωσα ακόμα πιο βέβαιος πως ο ερχομός του δώρου δεν ήταν τυχαίος, αλλά σταλμένος απ' το χέρι της μοίρας: τα κομψά κι ανθεκτικά καινούρια μου υποδήματα, αντάξια αρχοντόπουλου στο Κάστρο, δεν ήταν φτιαγμένα να χαραμίζονται στις χωμάτινες αυλές και τα ξερόχορτα του Ανκιάνο κι αποζητούσαν προορισμούς μαγικούς και πρωτόγνωρους. Αν γνώριζα την ύπαρξή τους, εκείνη τη στιγμή θα 'νιωθα σαν τον Μάρκο Πόλο στο ξεκίνημα των θρυλικών του ταξιδιών ή σαν τον φτεροσάνδαλο Ερμή καθώς πετώντας προπέμπει τις ψυχές στον Άδη. Μα αντί γι' αυτά στα μάτια του μυαλού μου ήρθε η σπηλιά και μονολόγησα πως τα μποτίνια ήταν το σημάδι που περιμένα – η σπηλιά με καλούσε κοντά της.

Έτσι, την ώρα που η μητέρα μου ετοιμάζε για σφάξιμο το πιο μεγάλο μας γουρούνι –κάτι που σημαίνει ώρες σκληρή δουλειά στην οποία θα αφοσιωνόταν απερίσπαστη–, ξεπόρτισα, τάχα για να παίξω με τα παιδιά στην κεντρική αλάνα του χωριού, μα στην πραγματικότητα αποφασισμένος να παραβώ το όριο των πεντακοσίων βημάτων και να συνεχίσω μέχρι τους πρόποδες του λόφου. Είχα πάρει μαζί μου και προμήθειες για το θαρραλέο μου ταξίδι, αν και παιδιάστικης αφέλειας: λίγο ψωμοτύρι τυλιγμένο σε πανί κι ένα μακρύ κλαδί οξιάς σαν ραβδί προσκυνητή, για να πολεμήσω με δαύτο τα τέρατα που ζούσαν στο σκοτάδι της σπηλιάς.